

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

Виконала: студентка IV курсу,
групи 6.0530—3
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Гуляєва Анна Сергіївна
Науковий керівник: Васильченко О.І.,
к. пед. н., доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Рецензент: Санакоєва Н.Д., к.філол.н.,
кафедри соціальних комунікацій та
інформаційної діяльності

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Гуляевой Анні Сергієвні

Тема роботи Особливості формування особистісної ідентичності в період юнацького віку

керівник роботи Васильченко О.І., к пед. н., доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування

затверджені наказом ЗНУ від «05» 02 2024 року № 234—с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого—педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково—пояснювальної записки: провести огляд наукової літератури щодо формування особистісної ідентичності в юнацькому віці, вивчити теорії та моделі, які описують цей процес, виявити та класифікувати основні соціальні, психологічні та культурні чинники, які впливають на формування особистісної ідентичності у період юнацького віку. Зібрати та проаналізувати емпіричні дані щодо особистісної ідентичності у період юнацького віку.

5. Перелік графічного матеріалу: 7 таблиць, 2 малюнки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Васильченко О.І., доцент		
Розділ 1	Васильченко О.І., доцент		
Розділ 2	Васильченко О.І., доцент		
Висновки	Васильченко О.І., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	березень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	квітень—травень 2024 р.	Виконано
5	Написання висновків	червень 2024 р.	Виконано
6	Передзахист	червень 2024 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	червень 2024 р.	Виконано

Студент _____ А.С. Гуляєва

Керівник роботи _____ О.І. Васильченко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 46 сторінок, 2 малюнки, 7 таблиць, 37 джерел, 2 додатка.

Об'єкт дослідження: ідентичність у період юнацького віку.

Предмет дослідження: чинники які впливають на формування особистісної ідентичності в юнацькому віці, включаючи соціальні, психологічні та культурні аспекти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості формування особистісної ідентичності в юнацькому віці.

Гіпотеза дослідження: ціннісні орієнтації впливають на формування особистісної ідентичності в період юнацького віку.

Методи дослідження. Теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; систематизація та узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження; емпіричні: тестування за психодіагностичними методиками; математичні: коефіцієнт кореляції Пірсона та Фішера.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні впливу ціннісних орієнтацій на формування особистісної ідентичності в період юнацького віку.

Результати дослідження можуть бути використанні у розробленні рекомендацій та ефективних стратегій підтримки людей в період юнацького віку у процесі формування їх особистісної ідентичності.

ЮНАЦЬКИЙ ВІК, ОСОБИСТА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ.

SUMMARY

Huliaieva A.S. Peculiarities of Personal Identity Formation during Adolescence.

Object of the research: identity in the period of adolescence.

Subject of the research: factors that influence the formation of a personal identity in adolescence, including social, psychological and cultural aspects.

The purpose of the research :to substantiate theoretically and experimentally study the peculiarities of a personal identity formation in adolescence.

The hypothesis of the research: value orientations influence the formation of personal identity during adolescence.

Research methods. Theoretical: theoretical and methodological analysis, classification and systematisation of scientific sources, comparison and synthesis of research data; systematisation and synthesis of scientific literature on the research problem; empirical: testing by psychodynamic methods; mathematical: Pearson and Fisher correlation coefficient.

The scientific novelty lies in a comprehensive study of the influence of value orientations on the formation of personal identity during adolescence.

The results of the study can be used to develop recommendations and effective strategies to support young people during adolescence in the process of forming their personal identity.

ADOLESCENCE, PERSONAL IDENTITY, VALUE ORIENTATIONS, PECULIARITIES OF FORMATION.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	10
1.1 Чинники формування особистісної ідентичності в період юнацького віку.....	10
1.2 Сутність та структура поняття «юнацький вік».....	14
1.3 Особливості розвитку особистої ідентичності в юнацькому віці.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	24
2.1 Організація і методи дослідження	24
2.2 Результати дослідження та їх інтерпретація	26
2.3 Стратегії психологічного супроводу становлення особистісної ідентичності у період юнацького віку.....	34
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. Період юнацького віку - це час значних психологічних змін та адаптації до нових вимог і ролей у суспільстві. Сучасний соціокультурний контекст, зокрема технологічні зміни та глобалізація, створює нові виклики для формування ідентичності. Психічне здоров'я людей у період юнацького віку пов'язане з процесом формування ідентичності, оскільки труднощі в цьому аспекті можуть призвести до психічних розладів. Індивідуальні відмінності в особистісній ідентичності вимагають персоналізованих підходів до підтримки юнаків у їхньому розвитку.

У дослідженні теми "Особливості формування особистісної ідентичності в період юнацького віку" значний внесок зробили роботи багатьох психологів, таких як Ерік Еріксон, який підкреслив важливість кризи ідентичності в юнацькому віці, і Джеймс Марсія, який розробив концепцію статусів ідентичності. Джейфрі Арнетт запропонував концепцію "емерджентної дорослості" як розширення юнацького віку, а Сюзан Хард досліджувала складності процесу формування ідентичності та запропонувала модель "ідентичності в контексті", що враховує соціальні та культурні чинники. Їхні праці сприяють розумінню особливостей особистісного розвитку та створенню ефективних стратегій підтримки для осіб юнацького віку.

Таким чином, дослідження цієї теми важливе для сприяння здоровому особистісному розвитку та ефективній соціалізації у період юнацького віку. Дослідження цієї теми може надати важливі відкриття щодо психологічних і соціальних механізмів, що впливають на розвиток особистості, а також сприяти розробці ефективних стратегій підтримки людей юнацького віку у процесі формування їх особистісної ідентичності.

Об'єкт дослідження – ідентичність в період юнацького віку.

Предмет дослідження – чинники які впливають на формування особистісної ідентичності в юнацькому віці, включаючи соціальні, психологічні та культурні аспекти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості формування особистісної ідентичності в юнацькому віці.

Гіпотеза: ціннісні орієнтації впливають на формування особистісної ідентичності в період юнацького віку.

Завдання дослідження:

1. Теоретичний аналіз: Провести огляд наукової літератури щодо формування особистісної ідентичності в юнацькому віці. Вивчити теорії та моделі, які описують цей процес. Виявити та класифікувати основні соціальні, психологічні та культурні чинники, які впливають на формування особистісної ідентичності у період юнацького віку.

2. Емпіричне дослідження: Зібрати та проаналізувати емпіричні дані щодо особистісної ідентичності у період юнацького віку.

3. Порівняння різних груп: Порівняти особливості формування особистісної ідентичності у період юнацького віку за статтю та виявити або спростувати існування взаємозв'язку між особистісними цінностями.

4. Оцінка впливу: Оцінити вплив соціальних, психологічних та культурних чинників на формування особистісної ідентичності у юнацькому віці.

5. Висновки та пропозиції: Сформулювати висновки на основі отриманих результатів та запропонувати подальші напрямки дослідження у цій сфері.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: застосовані наступні психодіагностичні методики: «Вивчення особистісної ідентичності» (МВОІ) Л. Шнейдер,

Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча та Вивчення особливостей формування особистісної ідентичності у підлітковому віці на підставі опитувальника (на основі шкали Лайкерта) математичної статистики: Коефіцієнт кореляції: Пірсона та Фішера.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні впливу ціннісних орієнтацій на формування особистісної ідентичності в період юнацького віку.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що воно може сприяти покращенню життя людей юнацького віку та їхньому успішному розвитку, а також забезпечити підтримку для тих, хто працює з особами юнацького віку у різних сферах діяльності.

Структура кваліфікаційної роботи бакалавра. Складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 37 найменувань та двох додатків на 7 сторінках. Загальний обсяг основного тексту 57 сторінок. Робота містить 7 таблиць та 2 рисунка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

1.1 Чинники формування особистісної ідентичності в період юнацького віку

У період юнацького віку формування особистісної ідентичності є складним та багатограним процесом, який визначається впливом різноманітних чинників. Серед них ключове значення має сімейне середовище. Взаємодія з батьками, родинні цінності, стиль виховання - усе це впливає на самосвідомість, цінності та внутрішні переконання ідентичності у період юнацького віку. Наприклад, дослідження показують, що стабільність та підтримка з боку сім'ї сприяють позитивному формуванню ідентичності, тоді як конфліктні взаємини можуть призвести до невпевненості та розколу відносно власної особистості.

Крім того, важливу роль у формуванні особистості відіграє соціальне оточення та взаємодія з ровесниками. Спілкування впливає на формування цінностей, інтересів та поглядів на світ. Це може бути періодом пошуку власного місця в соціальній групі та визначення власного стилю життя.

Освіта та виховання також впливають на формування ідентичності у період юнацького віку. Шкільне середовище, програми навчання, взаємодія з вчителями - усе це визначає ставлення до навчання, самосвідомість та індивідуальні інтереси. Наприклад, позитивне навчальне середовище може сприяти розвитку самостійності та впевненості у власних силах.

Культурні та медійні впливи є ще одним важливим аспектом формування ідентичності у період юнацького віку. Засоби масової інформації, культурні традиції та інтернет формують ідеали, стереотипи та цінності, які можуть впливати на самооцінку та ставлення до себе та інших.

Нарешті, внутрішні особистісні чинники, такі як темперамент, індивідуальні риси та здібності, визначають, як підліток сприймає та реагує на зовнішні впливи. Ці аспекти можуть впливати на його вибір професії, стосунків з оточуючими та способу життя загалом [20].

Розвиток особистої ідентичності в юнацькому віці є складним процесом, на який впливають різні чинники. Ці чинники можуть бути внутрішніми пов'язаними з особистістю або зовнішніми пов'язаними з навколишнім середовищем і соціальними відносинами, а також соціальними та психологічними. Ось основні фактори, які впливають на розвиток особистої ідентичності в юнацькому віці:

1. Внутрішні чинники:

- Генетика та біологія:

- Генетичні фактори можуть впливати на особливості особистості, темперамент і схильність до певних характеристик.

- Гормональні зміни під час пубертату можуть впливати на емоційний та психічний стан ідентичності у період юнацького віку.

- Самооцінка:

- Висока або низька самооцінка може впливати на процес формування ідентичності, зокрема на рівень впевненості особи юнацького віку у власних можливостях та рішеннях.

- Відчуття власної вартості та значущості може стимулювати або обмежувати дослідження різних варіантів ідентичності.

- Освітній рівень та когнітивні здібності:

- Розвиток критичного мислення, здатність аналізувати та синтезувати інформацію можуть сприяти більш глибокому розумінню себе та своїх цілей.

- Освіта також відкриває доступ до нових можливостей та різноманітних світоглядів.

2. Зовнішні чинники:

- Сім'я:

- Сім'я відіграє центральну роль у формуванні цінностей, переконань та почуття належності у осіб юнацького віку.

- Взаємодія з батьками та іншими членами родини може впливати на самооцінку, відчуття безпеки та напрямок розвитку особистої ідентичності.

- Однолітки та соціальні групи:

- Взаємодія з однолітками може стимулювати осіб юнацького віку досліджувати різні аспекти своєї ідентичності та випробовувати різні ролі.

- Групи однолітків можуть сприяти формуванню соціальної ідентичності та почуття приналежності.

- Освіта та позашкільна діяльність:

- Освіта пропонує можливість досліджувати різні інтереси, розширювати світогляд та формувати кар'єрні плани.

- Позашкільна діяльність, наприклад, клуби, спортивні команди чи громадські організації, можуть допомогти підліткам розвивати свої інтереси та соціальні навички.

- Культура та суспільство:

- Культурні норми, цінності та очікування можуть впливати на те, як підлітки сприймають себе та свої ролі у суспільстві.

- Засоби масової інформації та популярна культура також можуть впливати на формування поглядів осіб юнацького віку.

- Економічні фактори:

- Соціально-економічний статус сім'ї може впливати на доступ до ресурсів та можливостей, які сприяють розвитку особистої ідентичності.

- Фінансові обмеження можуть обмежувати можливості осіб юнацького віку для дослідження своїх інтересів та можливостей.

3. Психологічні та соціальні чинники:

- Психологічна підтримка:

- Підтримка з боку дорослих, батьків, вчителів та наставників може сприяти розвитку особистої ідентичності, надаючи підліткам впевненість та наставництво.

- Життєві події:

- Важливі життєві події, такі як переїзд, зміна школи або втрата близької людини, можуть впливати на розвиток ідентичності і період юнацького віку. [22]

Ці чинники взаємодіють між собою та впливають на процес розвитку особистої ідентичності в юнацькому віці. Особи юнацького віку, які мають підтримку та сприятливі умови, можуть мати кращі можливості для формування позитивної та стійкої ідентичності.

Формування особистісної ідентичності в період юнацького віку є складним процесом, що визначається впливом різноманітних чинників. Сімейне середовище, соціальне оточення, освіта та виховання, культурні та медійні впливи, а також внутрішні особистісні чинники - усі вони взаємодіють та впливають на процес становлення особистості в період юнацького віку. Розуміння цих чинників допомагає краще розкрити сутність та механізми формування ідентичності в юнацькому віці, що є важливим для розробки ефективних стратегій підтримки та розвитку особи у період – їхнього особистісного зростання.

Формування особистісної ідентичності у цей період є складним та багатограним процесом, який визначається різноманітними чинниками. Основні фактори, що впливають на цей процес, включають взаємодію з оточуючим середовищем, внутрішні конфлікти та потребу у самовизначенні. У цьому періоді особистість активно взаємодіє зі світом, починає відчувати себе частиною суспільства, формує свої цінності, переконання та інтереси. Важливу роль в цьому процесі відіграють вплив батьків, однолітків, вчителів та інших значущих фігур. Психологічна підтримка та відповідна соціальна підтримка можуть сприяти успішному формуванню особистісної ідентичності, допомагаючи молоді зрозуміти себе, свої потреби та цінності, а також розвивати свої таланти та здібності. Для глибшого розуміння цього процесу та покращення практичних підходів до його підтримки необхідні подальші дослідження та розвиток ефективних програм інтервенцій.

1.2 Сутність та структура поняття «юнацький вік»

Юнацький вік, також відомий як підлітковий вік або перехідний період, є важливим етапом розвитку людини, що відбувається приблизно від 10–12 до 18–21 років. Це час, коли відбуваються значні зміни у фізичному, психологічному, когнітивному та соціальному планах. Розглянемо більш детально основні аспекти юнацького віку у таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Основні аспекти юнацького віку

1. Фізичний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Починається період статевого дозрівання, який включає фізичні зміни, такі як розвиток вторинних статевих ознак (наприклад, збільшення грудей у дівчат, розвиток мускулатури у хлопців). - Підлітки переживають період швидкого росту, який може призвести до зростання, що випереджає когнітивний розвиток. - Змінюється гормональний фон, що впливає на фізичний і психологічний стан.
2. Психологічний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Підлітки починають формувати свою ідентичність, розвивають своє уявлення про себе та своє місце в світі. - Цей період характеризується емоційною нестабільністю, коливаннями настрою та підвищеною вразливістю до стресу. - Виникає бажання відокремитися від батьків і знайти незалежність.
3. Когнітивний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Розвивається абстрактне мислення, здатність до аналізу та розуміння складних концепцій. - Підлітки починають формувати власні погляди та переконання, аналізувати і критикувати авторитети. - Здатність до планування та прийняття рішень також стає більш розвинутою.

Продовження таблиці 1.1

4. Соціальний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Підлітки починають віддалятися від батьків і більше спілкуватися зі своїми однолітками, формуючи тісні дружні зв'язки. - Виникає бажання належати до певних соціальних груп, що впливає на їхню самооцінку та самовизначення. - Романтичні стосунки також стають важливою частиною соціального життя підлітків.
5. Розвиток самоусвідомлення	<ul style="list-style-type: none"> - Підлітки вчаться розуміти свої сильні та слабкі сторони, розвивають здатність оцінювати себе та інших. - Відбувається розвиток моральних цінностей та етичних переконань.

Юнацький вік — це перехідний період у розвитку людини, який характеризується переходом від дитинства до дорослості. Протягом цього періоду відбуваються значні фізичні, психологічні та соціальні зміни. Існують різні визначення юнацького віку, які можуть варіюватися залежно від контексту та дослідників.

Важливо зазначити, що юнацький вік — це багатогранний період, і його визначення можуть відрізнятися залежно від контексту та культурних особливостей. Незважаючи на це, усі підходи погоджуються з тим, що цей період є важливим етапом розвитку, коли людина проходить значні зміни та готується до дорослого життя.

Дослідженням юнацького віку займалися багато вчених у різних галузях, включаючи психологію, педагогіку, соціологію та медицину. Ерік Еріксон був видатним психологом, який зробив значний внесок у розуміння психосоціального розвитку людини. Його теорія психосоціального розвитку описує вісім етапів, через які людина проходить протягом життя, кожен з яких включає певну кризу або конфлікт, який необхідно вирішити для досягнення здорового розвитку особистості - юнацький вік є одним із цих етапів.

Еріксон розділив розвиток людини на вісім етапів, від народження до старості. Кожен етап характеризується певним конфліктом або кризою, яку людина повинна вирішити, щоб перейти до наступного етапу. Юнацький вік Еріксон називає етапом "ідентичність проти ролевої плутанини" - це час, коли підлітки намагаються визначити, хто вони є, і сформувати свою особисту ідентичність. Якщо підлітки успішно долають цю кризу, вони формують стійке почуття ідентичності. Якщо ні, це може призвести до плутанини ролей та невизначеності щодо майбутнього [30].

Еріксон підкреслює роль соціальних взаємодій у формуванні ідентичності підлітків. Важливою частиною цього етапу є пошук і прийняття ролі в суспільстві, а також спроба знайти своє місце в світі. Як і всі етапи Еріксона, успішне або невдале вирішення кризи ідентичності особи юнацького віку може вплинути на наступні етапи розвитку особистості. Успішне вирішення цієї кризи сприяє здатності до інтимації, а також почуття комфорту у своїй ідентичності [31].

Теорія Еріксона є однією з найвпливовіших у розумінні юнацького віку та його значення у розвитку людини. Його робота надихнула багатьох дослідників продовжити вивчення різних аспектів ідентичності та розвитку особистості [32].

Жан Піаже був видатним психологом, який зробив значний внесок у розуміння когнітивного розвитку людини, включаючи юнацький вік. Його теорія когнітивного розвитку описує, як людина розвиває свої мислительні здібності від дитинства до дорослого віку. Дослідження Піаже зосереджувалися на розвитку когнітивних процесів, таких як сприйняття, мислення, мова та інтелект.

Піаже виділив чотири основні стадії когнітивного розвитку, які людина проходить у своєму житті:

- Сенсомоторна стадія (від народження до 2 років): Дитина досліджує світ через сенсорне сприйняття та рух.
- Передопераційна стадія (від 2 до 7 років): Дитина розвиває мову та

уяву, але мислення ще залишається егоцентричним.

- Конкретно-операційна стадія (від 7 до 11 років): Дитина починає розуміти логіку та працювати з конкретними поняттями.

- Формально-операційна стадія (від 11 років і старше): Людина розвиває здатність до абстрактного мислення та складних логічних міркувань.

Юнацький вік у теорії Піаже починається, коли людина входить у формально-операційну стадію когнітивного розвитку, яка зазвичай починається близько 11-12 років. У цей період підлітки розвивають здатність до абстрактного мислення, можуть міркувати про гіпотетичні ситуації, формулювати гіпотези та проводити логічні операції з абстрактними поняттями. Це також період, коли підлітки починають ставити запитання щодо моралі, цінностей і сенсу життя..

Дослідження Піаже мали великий вплив на розуміння розвитку когнітивних процесів підлітків. Однак його теорія також зазнала критики, особливо щодо недооцінки впливу соціального оточення та культурних факторів на розвиток дітей і підлітків. Робота Жана Піаже була фундаментальною для розуміння розвитку когнітивних здібностей підлітків і надала важливу основу для подальших досліджень у галузі психології розвитку. Його теорія формує основу багатьох освітніх програм та підходів до навчання, зосереджених на розвитку абстрактного мислення та складних міркувань у підлітків [33].

Юнацький вік — це перехідний період у розвитку людини між дитинством та дорослістю. Цей період характеризується значними змінами у фізичному, психологічному та соціальному розвитку. Основні підходи до визначення структури юнацького віку в психології можуть бути різними в залежності від теоретичного підґрунтя та дослідницьких ухилів. Декілька основних підходів описані нижче у табл. 1.2

Основні підходи до визначення структури юнацького віку

1. Біологічний підхід:	<p>- Юнацький вік визначається як період статевого дозрівання, протягом якого відбуваються фізичні зміни, пов'язані з перетворенням дитини на дорослу людину.</p> <p>- Зазвичай цей період починається приблизно у віці 11-12 років і триває до 18-19 років, залежно від індивідуальних особливостей.</p>
2. Психологічний підхід:	<p>- Юнацький вік характеризується розвитком ідентичності, коли підлітки досліджують різні варіанти свого майбутнього і формують власну ідентичність.</p> <p>- Це також період, коли підлітки стають більш самостійними, прагнуть автономії та експериментують з різними ролями і поведінкою</p>
3. Соціальний підхід:	<p>- Юнацький вік розглядається як період, коли людина починає виконувати соціальні ролі дорослих, такі як працевлаштування, вступ до навчальних закладів або створення власної сім'ї.</p> <p>- Підлітки вчаться взаємодіяти з однолітками та іншими соціальними групами, формуючи свої власні погляди на суспільство.</p>
4. Правовий підхід:	<p>- Деякі правові системи визначають юнацький вік як період, протягом якого особа є неповнолітньою і перебуває під опікою батьків або законних опікунів.</p> <p>- Зазвичай це період від народження до досягнення повноліття (18 років у багатьох країнах).</p>
5. Культурний підхід:	<p>- У різних культурах юнацький вік може бути визначений по-різному, і очікування</p>

Фази юнацького віку - це періоди, які характеризуються особливими психологічними, фізіологічними та соціальними змінами в розвитку особистості. Хоча точні кордони кожної фази можуть варіюватися в залежності від автора або дослідження, загальною тенденцією є розділення юнацького віку на декілька фаз. Ось опис загальних фаз юнацького віку:

1. Ранній підлітковий період (10-13 років):

- Фізіологічні зміни: Розпочинається період пубертатного розвитку, що супроводжується змінами у фізичному зрості, розвитку статевих органів та виникненням статевих характеристик.

- Психологічні аспекти: Збільшується самосвідомість, починає формуватися особистісна ідентичність, розвивається самостійність у вирішенні проблем та прийнятті рішень.

- Соціальні взаємодії: Починається активний процес формування соціальних відносин з ровесниками, розвивається вміння спілкуватися та встановлювати стосунки з іншими.

2. Середній підлітковий період (14-17 років):

- Фізіологічні зміни: Продовжується активний розвиток статевих характеристик та зростання, можливе швидке зміння фізіологічних параметрів.

- Психологічні аспекти: Збільшується емоційна нестабільність, виникає бажання досягти самостійності та незалежності від батьків, розвивається соціальна компетентність.

- Соціальні взаємодії: Підлітки активно вивчають своє місце в суспільстві, починають досліджувати можливості здобуття навчання, роботи та самореалізації.

3. Пізній підлітковий період (18-21 рік):

- Фізіологічні зміни: Завершення процесу фізичного зросту, стабілізація статевих характеристик.

- Психологічні аспекти: Закріплення ідентичності та визначення життєвих цілей, становлення особистості.

- Соціальні взаємодії: Вибір професійної траєкторії, розвиток стійких відносин з ровесниками та іншими членами суспільства, набуття навичок соціальної адаптації.

Кожна фаза юнацького віку має свої характеристики та завдання, які є важливими для успішного розвитку особистості. Юнацький вік є важливим періодом розвитку, оскільки він впливає на формування дорослої особистості та підготовку до майбутніх ролей у суспільстві.

1.3 Особливості розвитку особистої ідентичності в юнацькому віці

Особиста ідентичність - це унікальний комплекс внутрішніх і зовнішніх характеристик, який визначає особистість кожної людини та відображається в її уявленнях про себе, своїх цінностях, переконаннях, бажаннях та цілях. Це своєрідна "марка", яка робить кожну людину унікальною.

Особиста ідентичність включає в себе такі складові:

1. Самосвідомість - здатність розуміти і відчувати себе як окрему особистість, усвідомлювати свої власні характеристики та індивідуальні особливості.
2. Самоідентифікація - процес визначення себе через ідентифікацію з певними групами, цінностями, ролями тощо.
3. Особисті цінності і переконання - це система внутрішніх переконань і цінностей, які визначають погляди і ставлення до світу, себе та інших людей.
4. Ідентифікація з ролями - процес прийняття та виконання різних ролей у житті (наприклад, студент, дитина, дружина, співробітник) відповідно до внутрішніх та зовнішніх очікувань.
5. Цільові установки і амбіції – це наміри, які людина ставить перед собою у своєму житті, і бажання досягти чогось важливого для неї.

6. Сприйняття своєї унікальності - здатність розуміти та приймати власну унікальність, впізнавати себе як індивідуальну особистість серед інших.

Особиста ідентичність формується протягом життя під впливом різноманітних факторів, таких як виховання, соціальне середовище, особистий досвід, культурні та історичні умови, та може приймати зміни в залежності від життєвих обставин.

Розвиток особистої ідентичності є важливим аспектом юнацького віку. Під час цього періоду підлітки досліджують і формують свою особисту ідентичність, визначаючи, хто вони є, які цінності поділяють і які ролі хочуть грати в суспільстві. Особливості розвитку особистої ідентичності в юнацькому віці можуть бути описані з кількох аспектів.

О. Литвинчук у своєму "соціально-філософському аналізі" визначає "Ідентичність" - це структура, яка розвивається, прогресує і регресує протягом життя, Вона проходить через процес подолання криз. Ідентичність є основною і необхідною умовою розвитку особистості. Існує два аспекти ідентичності: соціальний та особистий, які можна назвати двома аспектами ідентичності. Особистісна ідентичність входить у структуру соціальної ідентичності. Вона сприяє внутрішній узгодженості змісту «Я» з його зовнішніми проявами (вчинками особи), здійснює адаптацію «Я» до оточення з метою задоволення базової потреби бути прийнятим і визначеним у ньому [17].

Результати досліджень фундаментальних змін особистісної ідентичності, що відбуваються в сучасному інформаційному просторі, проаналізували такі науковці, як Л. О. Матохнюк та Ю. Б. Максименко. На основі емпіричних досліджень вони виявили особливості чоловічої та жіночої ідентичності: "Жінки більш гнучкі у ставленні до своїх цілей, ідеалів та прагнень і можуть змінювати їх відповідно до обставин, можливостей, зміни своїх уподобань тощо". Для чоловіків важливіше відповідати певним нормам і вимогам і таким чином мати сприятливий соціальний статус" [21].

Етапи розвитку особистої ідентичності у юнацькому віці були широко досліджені в рамках психології розвитку, зокрема Джеймсом Марсією. Його теорія ідентичності є однією з найвпливовіших у цій галузі. Він розвинув концепції, які розширюють ідеї Еріка Еріксона про кризу ідентичності в юнацькому віці. Марсія запропонував більш детальний підхід до вивчення ідентичності, виділяючи різні статуси ідентичності, через які проходять підлітки під час формування своєї ідентичності.

Марсія виділяє чотири статуси ідентичності, які описують різні стадії, через які підлітки можуть пройти у процесі формування ідентичності:

1. Дифузія ідентичності: Підлітки не вивчали своїх варіантів або не прийняли певного зобов'язання щодо своєї ідентичності.
2. Мораторій: Підлітки активно досліджують різні варіанти, але ще не прийняли остаточного рішення щодо своєї ідентичності.
3. Передчасне завершення ідентичності: Підлітки взяли на себе зобов'язання щодо певної ідентичності, не дослідивши інших можливостей.
4. Досягнення ідентичності: Підлітки пройшли через період дослідження та прийняли певне зобов'язання щодо своєї ідентичності.

Дослідження Марсії зосереджувалися на тому, як різні статуси ідентичності впливають на поведінку та психічне здоров'я підлітків. Його теорія застосовується до різних аспектів підліткового життя, включаючи кар'єрні орієнтації, релігійні та політичні переконання, а також особисті стосунки.

Робота Марсії мала великий вплив на подальші дослідження ідентичності підлітків і дорослих. Його концепція статусів ідентичності є основою для багатьох сучасних досліджень у цій галузі. Марсія розробив інструменти оцінки, які допомагають дослідникам вимірювати статуси ідентичності у підлітків та молодих дорослих [35].

Розвиток особистої ідентичності в юнацькому віці є критично важливим етапом у житті кожної людини, оскільки він визначає її сприйняття себе, світу та її місця у ньому. Підлітки на цьому етапі активно вивчають свої

власні характеристики, цінності, бажання та переконання, що допомагає їм зрозуміти, хто вони є, і як вони бажають реалізувати себе у світі. Цей процес ідентифікації є важливим для формування стійкої особистості та визначення життєвих цілей та напрямків [15].

Формування особистої ідентичності також впливає на соціальні взаємодії та стосунки осіб юнацького віку з оточуючими. Ідентичність визначає, як підлітки сприймають себе у відносинах з родиною, друзями та іншими членами суспільства. Вона визначає їхню здатність встановлювати здорові, підтримуючі відносини та розуміти соціальні ролі та очікування.

Крім того, особиста ідентичність впливає на розвиток самоповаги, самооцінки та психологічної стійкості в період юнацького віку. Стабільна ідентичність допомагає підліткам відчувати впевненість у собі та своїх можливостях, а також знаходити засоби подолання стресу та негативних життєвих ситуацій. Таким чином, розвиток особистої ідентичності в юнацькому віці має далекосяжний вплив на життя і самореалізацію людини [16].

Загалом, розвиток особистої ідентичності є ключовим процесом для осіб в період юнацького віку, оскільки воно готує їх до майбутнього дорослого життя та дозволяє їм знайти своє місце у світі. Правильне формування ідентичності може призвести до більш стабільного та успішного життя у дорослому віці. Юнацький вік є критичним періодом для розвитку особистої ідентичності, і цей процес часто супроводжується багатьма випробуваннями та змінами. Однак це також період, коли підлітки можуть зрости і сформувати власний унікальний шлях у житті.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

2.1 Організація і методи дослідження

Залежна змінна: відповіді респондентів на запитання анкетувань.

Незалежна змінна: запитання анкети та умови участі в опитуванні.

План складається з таких етапів:

1. Формулювання наукового апарату дослідження; створення вибірки.
2. Створення опитування за допомогою платформи Google-forms.
3. Розповсюдження опитування серед осіб юнацького віку.
4. Збір результатів.
5. Обробка та аналіз результатів.
6. Написання звіту та висновків.

Короткий зміст. Було проведено онлайн-опитування для вияву особливостей формування особистісної ідентичності у період юнацького віку, а також для перевірки гіпотези про те, особистісні цінності впливають на формування особистісної ідентичності у період юнацького віку.

Цільова аудиторія: особи віком від 18 до 21 року.

Вибірка: 40 осіб віком від 18 до 21 років.

Матеріал: інтернет-опитування у системі Google-forms; обладнання: засоби комунікації з доступом до Інтернету.

Хід дослідження. Дослідження складалось із декількох розділів, перший розділ складався із обов'язкових запитань стосовно віку та статі респондента.

Другий розділ дослідження склала методика вивчення особистісної ідентичності (Л.Б. Шнейдер). Для дослідження особистісної ідентичності була використана методика, заснована на принципах прямих і ланцюгових асоціативних експериментів. Спочатку досліджуваним пред'являли два слова "живий" і "мертвий" і просили записати по 10 асоціативних відповідей на кожне слово. Потім їх просили записати 10 випадкових слів, які спадали на думку на ці 10 слів-стимулів. Були зібрані асоціативні відповіді (первинні та вторинні) всіх досліджуваних. Потім для кожного першого слова оброблявся один "живий" і один "мертвий" стимул: група слів, що утворювала "асоціативне гніздо", замінювалася одним словом. Слова, що зустрічаються в обох стимулах, виключалися, а випадкові асоціації також вилучалися із загального набору. У результаті залишилися значущі асоціації зі словами-стимулами. Результати цього тесту дозволяють визначити, наскільки особинацького віку розуміють власну ідентичність на даний момент.

Третій розділ склала методика "Ціннісні орієнтації" розроблена Мілтоном Рокичем це особистісний тест, спрямований на аналіз ціннісних орієнтацій та сфер мотивації людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну спрямованість особистості, складає основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе, є основою світогляду, ядром мотивації життєдіяльності та основою життєвих поглядів або "філософії життя". Кожному респонденту було надано по два списки цінностей, що складали в собі по 18 показників кожен, і кожен респондент повинен був розставити їх в порядку цінності від 1 до 18, де 1 найцінніший показник, а 18 найменш цінний показник особистості.

Четвертий розділ присвячений виявленню особливостей становлення особистісної ідентичності в юнацькому віці. Для виявлення особливостей формування особистісної ідентичності в юнацькому віці було використано опитувальник на основі шкали Лайкерта. Шкала Лайкерта - це метод шкалювання соціально-психологічних характеристик особистості людини, який був адаптований для тестів, що вимірюють ставлення. Опитувальники

на основі шкали Лайкерта - це твердження з багатоступеневими варіантами відповідей, наприклад (5 рівнів згоди або незгоди): "Повністю не згоден", "Не згоден", "Не можу сказати", "Згоден", "Повністю згоден". Названий на честь Р. Лайкерта, який запропонував його в 1932 році. Опитувальник складається з серії тверджень з п'яти- або семибальною шкалою оцінювання. При оцінці результатів індивідуальні показники порівнюються з нормативними показниками та підсумковим показником сформованості, підсумковий показник сформованості визначається за сумою балів суджень кожного індивіда.

У дослідженні прийняли участь 40 респондентів. Серед них 50% жінок та 50% чоловіків, тобто по 20 респондентів кожної статі.

Дослідження орієнтовано на осіб юнацького віку, від 18 до 21 року, тому відповіді орієнтовані саме на цю вікову категорію. Загалом опитування пройшли представники 18 (55%), 19 (20%), 20 (17,5%), 21 (2,5%) років. Як можемо бачити, найбільше вікова група учасників опитування – 18 (22 респонденти) та 19 (8 респондентів) років відповідно.

2.2 Результати дослідження та їх інтерпретація

За «Методикою визначення особистісної ідентичності» Л.Б. Шнейдер, дані, отримані при порівнянні осіб юнацького віку жіночої та чоловічої статі, за допомогою критерію Фішера, надали змогу дійти висновку, що особистісна зрілість, досягнена ідентичністю більшою мірою є притаманною особам юнацького віку жіночої статі відмінності є значущими на 1% та 5% рівні. Для порівняння взято 3 типи ідентичності такі як «досягнута», «мораторій», та «дифузна», бо вони були виявлені у найбільшій кількості респондентів даної вибірки, а «передчасна ідентичність» та «псевдоідентичність» в свою чергу були виявлені у незначній кількості осіб юнацького віку, які брали участь у дослідженні, а саме в двох осіб чоловічої статі та однієї особи жіночої статі.

Відмінності у типах особистої ідентичності осіб юнацького віку за статтю

Тип особистісної ідентичності	Група порівняння		Критерій Фішера	Рівень значущості
	Чоловіча	Жіноча		
Досягнута	15%	20%	1,20	-
Мораторій	30%	50%	3,75	$p < 0,01$
Дифузна	45%	25%	1,84	$p < 0,05$

Таким чином, результати порівняльного аналізу дозволили дійти висновку про наявність взаємозв'язку між показником статі особистостей юнацького віку та типами ідентичності, зокрема, нами виявлено, що переважно особи, які мають тип ідентичності «мораторій», тобто відчувають кризу особистої ідентичності, виявились жіночої статі юнацького віку відмінності між групами є статистично значущими на 1% рівні. Особи чоловічої статі юнацького віку частіше мають тип «дифузна ідентичність» з невизначеними чітко цілями, цінностями та часовою перспективою особистої самореалізації відмінності між групами статистично значущі на 5% рівні. В обох групах майже однакою виявилася кількість осіб з досягнутою, зрілою ідентичністю ϕ^* емп. = 1,20, відмінності є статистично незначущими.

Результати дослідження за методикою «Ціннісні орієнтації» Рокіча буде представлено у вигляді діаграм та таблиці, що будуть розподілені за статтю респондентів та основними ціннісними орієнтаціями, що набрали найбільший відсоток перших виборів серед даної вибірки осіб юнацького віку. Варто зазначити, що це такі ціннісні орієнтації: кохання, щасливе сімейне життя, здоров'я, розвиток особистості, активний спосіб життя, наявність надійних та гарних друзів.

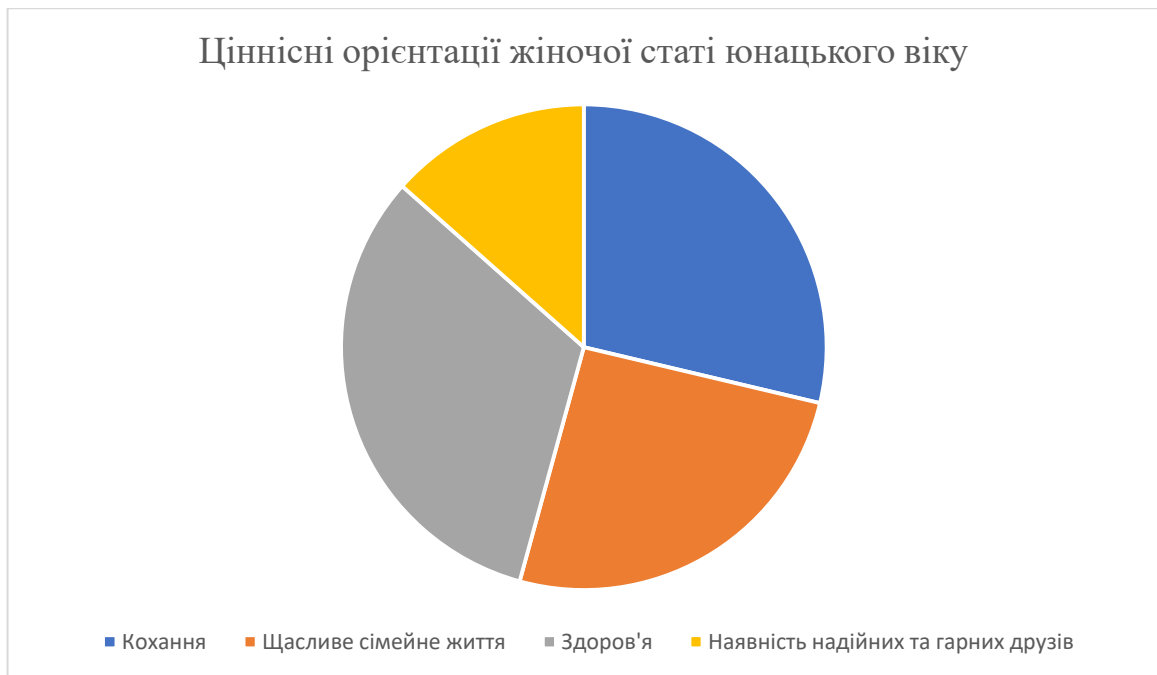

Рис. 2.1 Ціннісні орієнтації жіночої статі юнацького віку

Згідно із результатами зазначеними на рисунку 2.11, у виборі ціннісних орієнтацій жіночої статі юнацького віку на першому місці стоїть кохання та щасливе сімейне життя (72%), на другому – здоров'я (55%), на третьому – розвиток, фізичне та психічне удосконалення себе, як особистості (50%), на четвертому – активний спосіб життя, життєва мудрість (45%).

Згідно із результатами зазначеними на рисунку 2.2 у виборі ціннісних орієнтацій чоловічої статі юнацького віку на першому місці стоїть здоров'я (72%), на другому – кохання (64%), на третьому – щасливе сімейне життя (57%), наявність надійних та гарних друзів (30%).

Отже, ми бачимо розбіжності між ціннісними орієнтаціями досліджуваної групи залежно від статі, бо для осіб чоловічої статі юнацького віку найважливішим є здоров'я, а на другому місці кохання. А виходячи з вибору осіб жіночої статі юнацького віку, то на перше місце вони виносять кохання, та щасливе сімейне життя, а потім вже йде здоров'я, активний спосіб життя.

Рис. 2.2. Ціннісні орієнтації чоловічої статі юнацького віку

В ціннісних орієнтаціях спостерігається тенденція до слабодиференційованого відображення ціннісних орієнтацій. Для більшості характерна мотивація, орієнтована на вирішення проблем власної самореалізації, спілкування тощо. Як було вже зазначено, серед домінуючих цінностей переважають для юнацького віку: щасливе сімейне життя, кохання, здоров'я. Так, на останніх місцях знаходяться такі цінності, як: краса природи (75 %), суспільне визнання (50 %), щастя інших (50 %). Також на останнє місце особи юнацького віку ставлять розваги, що є незвичайним для цього вікового періоду. Мабуть, це пов'язано з вибором майбутньої професії, бо переважна більшість респондентів були студентами початкових курсів, що вже працюють, а отже вони вступають у доросле життя, де відводиться менша роль для розваг.

Також ми розробили порівняльну таблицю ціннісних орієнтацій які респонденти юнацького віку відвели на останні місця, а саме такі ціннісні орієнтації як: пізнання, краса природи, наявність гарних та надійних друзів, суспільне визнання, розвиток, розваги, щастя інших, творчість.

Порівняння ціннісних орієнтацій, яким відвели останні місяця

Цінності	Чоловіча стать	Жіноча стать
Пізнання	46%	-
Краса природи	42%	75%
Наявність гарних друзів	-	50%
Суспільне визнання	72%	52%
Розвиток	50%	-
Розваги	-	55%
Щастя інших	55%	57%
Творчість	73%	-

Як ми бачимо, хоч і вважається, що у юнацькому віці сформовані ціннісні орієнтації, наше дослідження показало, що вони ще можуть відрізнитись. Так приблизно 55% залишаються незмінними для обох статей юнацького віку, але 45 % в період юнацького віку можуть відрізнитись в залежності від конкретної вибірки респондентів. На це впливають різні умови, найголовнішими з яких є: вікові особливості, вибір майбутньої професії, різні пріоритети, різне оточення поза навчанням.

Для визначення особливостей формування особистісної ідентичності у підлітковому віці використали опитувальник з урахуванням шкали Лайкерта, особливості побудови якої описані у розділі 2.1. На першому етапі дослідження з 50 суджень шляхом визначення кореляції було відібрано 10, з них 5 тверджень (1,3, 15, 36, 40) характеризують позитивне формування особистісної ідентичності у осіб юнацького віку, почуття відповідальності, контролю над своїми емоціями, самостійності, а твердження (6, 25, 28, 31, 50) вказують на різні проблеми при формуванні особистісної ідентичності. При відповіді ці запитання було отримано такі середні результати по групам:

1. Я легко спілкуюся зі своїми однолітками

3. Я знаю, куди піду вчитися після школи/ким буду працювати у майбутньому

6. Думаю, що багато хто з однолітків уникає мене

15. У мене багато друзів

25. Я не спілкуюся з однолітками з класу після навчання

28. Я соромлюся коли юнаки/дівчата розмовляють зі мною

31. Я сам не приймаю рішення куди йти вчитися після школи/ ким працюватиму у майбутньому

36. Мама не довіряє мені, тому перевіряє коли я йду гуляти і повертаюся пізно

40. Я можу постояти за себе у будь-якій ситуації

50. Я часто з'ясовую відносини зі своїми друзями (лаюся, б'ється і т.п)

Таблиця 2.5

Результати формування особистісної ідентичності

Запитання	1	3	6	15	25	28	31	36	40	50
Жіноча стать	3,9	2,6	2,9	2,2	3,2	0,9	1,2	2,6	4,7	1,8
Чоловіча стать	1,8	0,8	1,7	3,8	1,4	2,1	2	1	2,3	2,9

За результатами варто зазначити, у більш ранньому віці представники чоловічої статі юнацького віку мають проблеми у формуванні своєї особистісної ідентичності. Як показують результати, в цьому віці існують проблеми, пов'язані з процесом буття собою, почуттям відповідальності в житті, процесом самоствердження, процесом формування власної ідентичності. Процес становлення себе, відчуття відповідальності в житті, Пошук власного шляху, визначення своїх майбутніх цілей, прагнень та очікувань. Це цілі, прагнення та очікування на майбутнє.

У представниць жіночої статі юнацького віку цей процес перебуває на пізніх стадіях зрілості, що підтверджується результатами дослідження.

Досягнута фаза зростання, розвивається почуття відповідальності за свої вчинки, людина починає замислюватися над тим, що відбувається в житті і що на неї чекає. Вони починають замислюватися над тим, що відбувається в їхньому житті і що на них чекає. За даними дослідження, спостерігається дисбаланс у співвідношенні "дорослих" і "дітей". Згідно з даними, отриманими в результаті дослідження, існує дисбаланс у формуванні особистісної ідентичності у період юнацького віку.

Цей дисбаланс більш виражений у респондентів різного віку. У чоловічої статі цей дисбаланс більш виражений, ніж у жіночої статі юнацького віку.

Отже, можна сказати, що процес формування особистісної ідентичності починається, проходить і закінчується з формуванням особистісної ідентичності.

Процес формування особистої ідентичності починається, проходить і закінчується по-різному для різних людей. Це залежить від статі, сім'ї, фізичного та психологічного стану, оточення.

Для аналізу взаємозв'язку особливостей формування особистісної ідентичності в період юнацького віку та ціннісних орієнтацій особистості було використано кореляційний аналіз, коефіцієнт кореляції Пірсона.

Таблиця 2.6

Емпіричні значення кореляційного аналізу (коефіцієнт Пірсона)

Тип особистісної ідентичності	Ціннісні орієнтації	Кохання	Щасливе сімейне життя	Здоров'я
Досягнута		-0,34	0,281	0,169
Мораторій		0,169	-0,032	0,126
Дифузна		0,245	0,189	0,042

За даними аналізу можна відзначити негативний зв'язок між досягнутим типом особистісної ідентичності та ціннісними орієнтаціями – кохання, наявність гарних та надійних друзів та активним способом життя. Також варто зазначити негативний зв'язок між типом особистісної ідентичності - мораторій та ціннісною орієнтацією – щасливе сімейне життя, ще негативний зв'язок між дифузним типом особистісної ідентичності та ціннісною орієнтацією – активний спосіб життя.

Таблиця 2.7

Емпіричні значення кореляційного аналізу (коефіцієнт Пірсона)

Тип особистісної ідентичності	Ціннісні орієнтації	Наявність гарних та надійних друзів	Активний спосіб життя	Розвиток
Досягнута		-0,229	-0,112	0,026
Мораторій		0,327	0,327	0,269
Дифузна		0,207	-0,065	0,14

Прямий взаємозв'язок між досягнутим типом особистісної ідентичності та ціннісною орієнтацією – щасливе сімейне життя, він має найбільше значення тобто більшу залежність; менший взаємозв'язок залежності між досягнутим типом особистісної ідентичності та ціннісними орієнтаціями – здоров'я та розвиток. Також варто зазначити прямий взаємозв'язок між типом особистісної ідентичності - мораторій та ціннісними орієнтаціями – наявність вірних та надійних друзів та активний спосіб життя, він має найбільше значення тобто більшу залежність; менший взаємозв'язок залежності між типом особистісної ідентичності - мораторій та ціннісними орієнтаціями – розвиток, здоров'я та кохання. Між дифузним типом особистісної ідентичності та ціннісною орієнтацією кохання також присутній прямий взаємозв'язок, що має найбільше значення тобто більшу

залежність, менший взаємозв'язок залежності між менший взаємозв'язок залежності між дифузним типом особистісної ідентичності та ціннісними орієнтаціями – наявність гарних та надійних друзів, щасливе сімейне життя, розвиток та здоров'я.

2.3 Стратегії психологічного супроводу становлення особистісної ідентичності у період юнацького віку

Стратегії психологічного супроводу становлення особистісної ідентичності у період юнацького віку можуть включати різноманітні підходи та методи, спрямовані на підтримку та розвиток молодої людини під час цього важливого життєвого етапу. Розглянемо деякі з них:

1. Індивідуальна консультація: індивідуальна консультація з психологом є важливим елементом психологічної підтримки в період становлення в юнацькому віці. Під час таких консультацій особа юнацького віку має можливість відвідати психолога та відкрито обговорити свої особисті питання, турботи та амбіції. Психолог створює довірчу атмосферу, що сприяє відчуттю комфорту та конфіденційності під час розмови. Важливою частиною консультації є визначення проблем та цілей, які допомагають психологу та пацієнту сконцентруватися на вирішенні конкретних питань. В процесі консультації психолог допомагає аналізувати ситуацію, розкриває можливі причини проблеми та спільно зі пацієнтом працює над знаходженням оптимальних рішень. Також важливою складовою консультації є розвиток самопізнання та саморефлексії, які сприяють осмисленню власних почуттів та дій. Під завершенням консультації пацієнт та психолог обговорюють подальші кроки для вирішення проблеми та досягнення мети, а також розробляють план подальших дій для саморозвитку. Індивідуальна консультація з психологом створює можливість для особи юнацького віку вирішити свої проблеми та зростати як особистість у важливий період їхнього життя.

2. Групова психологічна робота: є важливим інструментом підтримки та розвитку у період становлення в юнацькому віці. Під час таких сесій учасники мають можливість обмінюватися досвідом, взаємно підтримувати один одного та розвивати вміння соціальної взаємодії. Психолог створює сприятливу атмосферу, яка сприяє відкритому спілкуванню та взаємопідтримці серед учасників. Важливою частиною групової роботи є фасилітація групових обговорень, під час яких психолог сприяє взаємодії, стимулює обмін ідеями та сприяє підтримці у складних життєвих ситуаціях. Також групова психологічна робота сприяє розвитку емпатії та розумінню, оскільки учасники навчаються сприймати почуття та думки інших. Вирішення конфліктів та проблем, підтримка в самоствердженні та розвиток навичок співпраці та співробітництва також є важливими аспектами групової роботи. Усі ці аспекти спільно сприяють особистісному зростанню та становленню учасників, допомагаючи їм розвивати соціальні та емоційні навички, які необхідні для успіху в різних сферах життя.

3. Психологічні тренінги: є комплексною програмою, спрямованою на розвиток особистісних якостей та підвищення самореалізації учасників. Проведені в невимушеній атмосфері співпраці, вони включають різноманітні інтерактивні сесії, де учасники можуть експериментувати, вчитися та ділитися досвідом. Учасники дізнаються про свої сильні та слабкі сторони, власні цінності та потреби, що допомагає їм краще розуміти себе та свої мотивації. Тренінги спрямовані на розвиток навичок ефективної комунікації, співпраці та конструктивного взаємодії з оточуючими. Учасники навчаються аналізувати ситуації, враховувати різні аспекти та виробляти обґрунтовані рішення. Тренінги допомагають учасникам розвивати навички управління стресом, релаксації та позитивного мислення для підтримки психологічного благополуччя в умовах невизначеності та напруженості. Ці тренінги сприяють особистісному зростанню та самореалізації, а також формують

учасників як компетентних та ресурсних осіб, готових до вирішення різноманітних життєвих завдань та подолання викликів.

4. Підтримка в самопроявленні: включає в себе активну діяльність психолога у стимулюванні осіб юнацького віку до виявлення власних інтересів та хобі, а також надання допомоги у їхньому розвитку та самовираженні через різноманітні діяльності. Психолог стимулює учасників до відкриття нових аспектів себе, виявлення потенціалу та розвитку талантів шляхом сприяння їхньому активному залученню до захоплень та занять, які відповідають їхнім індивідуальним уподобанням. Це може бути організація творчих майстерень, спортивних заходів, культурних подій чи групових проєктів, що створюють можливості для самовираження та розвитку особистості. Психолог допомагає учасникам відкривати свій потенціал, вірити у власні здібності та досягати особистих цілей через підтримку та позитивне відношення до їхньої індивідуальності. Така підтримка в самопроявленні сприяє не лише розвитку творчого потенціалу та самовпевненості, але й позитивно впливає на загальний емоційний стан та самопочуття осіб юнацького віку, спонукаючи їх до активної участі у житті та досягненню успіхів у вибраних сферах.

5. Підтримка в самоствердженні: в груповій роботі включає низку дій, спрямованих на збільшення самосвідомості та самовпевненості учасників. Психолог створює безпечне середовище, де учасники мають можливість відчути підтримку та позитивне ставлення до своїх ідей і власної особистості. Під час групових сесій учасники виявляють свої сильні сторони та здібності, що допомагає їм краще розуміти власні можливості та потенціал. Психолог активно підтримує учасників у розвитку їх сильних сторін, спрямовуючи їхні зусилля на досягнення успіху та самореалізацію. Крім того, учасники отримують можливість навчитися ефективно відстоювати свої погляди та позиції, що сприяє їхньому впевненому виступу в групових обговореннях чи взаємодії з іншими. Цей процес підтримки в

самоствердженні сприяє розвитку впевненості в собі та здатності відстоювати власні права та цінності у різних ситуаціях життя.

6. Розвиток соціальних навичок: учасників включає ряд дій, спрямованих на покращення їхньої здатності встановлювати та підтримувати здорові відносини з ровесниками та іншими соціальними групами. Психолог організовує тренування, спрямовані на вивчення соціальних норм, етикету та навичок спілкування, які допомагають учасникам ефективно взаємодіяти з іншими. Під час цих тренувань учасники навчаються розуміти і виявляти емпатію до почуттів та потреб інших, вирішувати конфлікти та встановлювати гармонійні відносини. Психолог проводить симуляції реальних ситуацій, де учасники вправляються в спілкуванні, вирішенні конфліктів та встановленні границь у взаємодії з різними соціальними групами. Крім того, психолог надає інструкції та поради щодо побудови здорових відносин, враховуючи особисті особливості кожного учасника та контекст взаємодії. Цей процес розвитку соціальних навичок сприяє покращенню якості взаємодії учасників з оточуючими, збільшенню їхньої соціальної компетентності та підвищенню рівня самопочуття в соціальних ситуаціях.

7. Підтримка при виборі шляху життя: включає в себе ряд кроків, спрямованих на допомогу учасникам у визначенні їхніх цілей, мрій та можливостей, а також розвитку плану дій для досягнення їхніх амбіцій. Психолог працює індивідуально з учасниками, допомагаючи їм виявити їхні унікальні таланти, інтереси та цінності. Він сприяє усвідомленню особистих прагнень та потреб, а також допомагає зрозуміти можливі шляхи реалізації цих цілей в житті. Психолог стимулює учасників до впевненості в своїх можливостях та до відкриття нових можливостей для розвитку. Крім того, він сприяє розробці конкретного плану дій, який включає в себе етапи досягнення поставлених цілей, визначення ресурсів та стратегій для їхнього досягнення. Цей процес підтримки при виборі шляху життя допомагає учасникам зробити осмислені та обдумані рішення щодо свого майбутнього,

відчутти впевненість у своїх можливостях та стати активними учасниками у формуванні власного життєвого шляху.

8. Психосвіта для батьків та вчителів: є важливим елементом підтримки становлення особистості молодих людей і сприяє створенню сприятливого середовища для їхнього розвитку. Під час таких навчальних заходів батьки та вчителі отримують інформацію про психологічні особливості підліткового та юнацького віку, механізми формування особистості та шляхи підтримки психічного та емоційного здоров'я молоді. Психолог надає конкретні поради та стратегії, які допомагають батькам та вчителям зберегти позитивне спілкування зі своїми дітьми чи учнями, ефективно впливати на їхній розвиток та підтримувати їх у складних життєвих ситуаціях. Також, учасники отримують інструменти для побудови взаєморозуміння, розв'язання конфліктів та сприяння позитивному взаємодії між дорослими та молоддю. Ця психосвіта сприяє підвищенню рівня обізнаності батьків та вчителів у сфері психології розвитку та сприяє формуванню більш відповідального та емпатичного ставлення до потреб індивідуального розвитку кожної дитини чи учня.

9. Подолання кризових ситуацій: включає в себе комплексні заходи, спрямовані на надання допомоги під час складних та стресових періодів у житті молодих людей, таких як втрата близької людини, невдачі або конфлікти з оточуючим світом. Психолог працює з учасниками, щоб допомогти їм зрозуміти та впоратися з емоційними та психологічними викликами, з якими вони зіштовхнулися. Це може включати емоційну підтримку, надання простору для вираження почуттів та переживань, а також вивчення стратегій копіngu а вироблення навичок управління стресом. Психолог допомагає учасникам знайти способи подолання кризових ситуацій, спрямовані на збереження їхнього психічного та емоційного благополуччя. Це може включати пошук підтримки від близьких людей, використання різноманітних ресурсів або звернення до професійної психологічної підтримки. Психолог також сприяє розвитку ресурсів учасників для

подальшого успішного подолання подібних ситуацій та збереження психічної стійкості і добробуту.

Ці стратегії можуть бути ефективними у сприянні позитивному становленню особистості у молоді в період юнацького віку, створюючи сприятливі умови для їхнього емоційного, соціального та особистісного розвитку. Вони спрямовані на подолання кризових ситуацій, можуть виявитися надзвичайно корисними для позитивного становлення особистості молодих людей у період юнацького віку. Створюючи сприятливі умови для їхнього емоційного, соціального та особистісного розвитку, вони допомагають учасникам зміцнювати свою психічну стійкість та емоційну гнучкість. Розуміння та ефективне використання цих стратегій допомагає молоді виробити навички копіngu та адаптації до різних життєвих ситуацій, надаючи їм засоби для вирішення проблем та подолання труднощів. Крім того, вони сприяють підвищенню самооцінки та самоповаги, а також розвитку соціальної компетентності та вміння спілкуватися з оточуючими. Також їх використання сприятиме розвитку емпатії та міжособистісних відносин, що є важливими складовими успішної соціалізації у період юнацького віку. В результаті, вони стають більш адаптованими та здатними до вирішення життєвих викликів, що сприяє їхньому загальному емоційному, соціальному та особистісному зростанню.

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного аналізу літератури ми дослідили особливості формування особистісної ідентичності в період юнацького віку. Юнацький вік - це період в житті людини, що охоплює перехід від дитинства до дорослості. Цей період може бути визначений різними способами в різних культурах, але, загалом, він зазвичай охоплює приблизно віковий діапазон від 12 до 18 років.

У цей період відбуваються фізичні, психологічні та соціальні зміни. Фізіологічно, юнацтво часто характеризується стрімким ростом і зміною тілесних пропорцій, а також розвитком статевих органів. Психологічно, юнаки і дівчата можуть відчувати конфліктні емоції, прагнення до самостійності та встановлення власної особистої ідентичності. Соціально, молоді люди можуть починати розвивати більш глибокі соціальні зв'язки за межами сім'ї, займатися самостійною діяльністю та приймати важливі життєві рішення. Юнацький вік є критичним періодом, коли формується багато особистісних характеристик і життєвих цінностей, які можуть вплинути на подальше життя людини.

У період юнацького віку формування особистісної ідентичності є складним процесом, що відбувається під впливом різноманітних факторів. Один з найважливіших факторів - це сімейне середовище. Відносини з батьками та іншими членами сім'ї мають великий вплив на формування особистості. Підтримка, розуміння та прийняття від сім'ї можуть сприяти розвитку позитивної самооцінки та ідентичності. Подальша важлива сфера впливу - це соціальне оточення. Взаємодія з ровесниками, друзями, вчителями і іншими людьми у соціальному середовищі формує соціальні навички, прийняття групових норм та розв'язання конфліктів, що впливає на формування особистості. Далі, успіхи та невдачі в шкільному навчанні мають великий вплив на самооцінку і віру у власні здібності. Успіхи можуть

підтримувати впевненість у собі, тоді як невдачі можуть призвести до почуття невпевненості та низької самооцінки. Культурні та релігійні цінності також впливають на формування ідентичності особи юнацького віку. Традиції, цінності та вірування, які передаються через культурні та релігійні зв'язки, формують світогляд і погляди особистості на себе і світ.

Загалом, формування особистісної ідентичності у період юнацького віку - це складний процес, який включає в себе взаємодію різних факторів, від сімейного середовища до соціальних, культурних і шкільних впливів, і вимагає саморозвитку та самопізнання.

На основі емпіричного дослідження за «Методикою визначення особистісної ідентичності» Л.Б. Шнейдер, ми отримали такі данні: такі типи ідентичності такі як «досягнута», «мораторій», та «дифузна», були виявлені у найбільшій кількості респондентів даної вибірки, а «передчасна ідентичність» та «псевдоідентичність» в свою чергу були виявлені у незначній кількості осіб юнацького віку, а саме в трьох респондентів із сорока опитуваних. Отримані данні при порівнянні осіб юнацького віку жіночої та чоловічої статі, за допомогою критерію Фішера, надали змогу дійти висновку, що досягнена особистісна ідентичність більшою мірою є притаманною особам юнацького віку жіночої статі.

Результати дослідження за методикою «Ціннісні орієнтації» Рокича показали нам, що даній вибірці респондентів юнацького віку найбільш притаманні такі ціннісні орієнтації: кохання, щасливе сімейне життя, здоров'я, розвиток особистості, активний спосіб життя, наявність надійних та гарних друзів.

За допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона ми виявили взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями особистості та особливостями формування особистісної ідентичності. Для дифузного типу особистісної ідентичності притаманний прямий взаємозв'язок із такими ціннісними орієнтаціями як: кохання, наявність гарних та надійних друзів, щасливе сімейне життя, розвиток, здоров'я, а також негативний взаємозв'язок із ціннісною

орієнтацією активний спосіб життя. Для досягнутого типу особистісної ідентичності притаманний прямий взаємозв'язок із такими ціннісними орієнтаціями як: щасливе сімейне життя, здоров'я, розвиток а також негативний взаємозв'язок із ціннісними орієнтаціями – кохання, наявність гарних та надійних друзів та активним способом життя. Для типу особистісної ідентичності мораторій притаманний прямий взаємозв'язок із такими ціннісними орієнтаціями як: наявність вірних та надійних друзів, активний спосіб життя, розвиток, здоров'я та кохання, а також негативний взаємозв'язок із ціннісною орієнтацією щасливе сімейне життя.

На основі отриманих даних можемо підтвердити нашу гіпотезу, що взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями особистості в період юнацького віку впливає прямопропорційно та негативно на формування особистісної ідентичності. Розуміння цього взаємозв'язку може бути корисним для психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють з особами юнацького віку, для врахування цих факторів у розвитку та підтримці позитивного самовизначення та особистої ідентичності в осіб у період юнацького віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Д.Ю. Самоідентифікація гендерних особливостей в юнацькому віці: магістерська дипломна робота. Київ. 2022. 53 с.
2. Бовуар С. А. Основи психології. Житомир : Житомир. ун-т. 2014. 779 с.
3. Горват В. А. Деякі проблеми девіантної поведінки молоді. *Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні*. Ужгород. 2014. С. 97–99.
4. Гранчаров А. Особистісна філософія. *Idei*. 2021. № 1(17)-2(18). С. 117–129. URL: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2021-1\(17\)-2\(18\)-117-129](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2021-1(17)-2(18)-117-129) (дата звернення: 14.05.2024).
5. Ганчева В., Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. *Нові технології навчання*. 2021. № 95. С. 20–30. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3560.95.2021.02> (дата звернення: 14.05.2024).
6. Кічук А. В. Деякі аспекти проблеми резильєнтності особистості зрілого юнацького віку. *Journal of Psychology Research*. 2024. Т. 29. № 12. С. 26–32. URL: <https://doi.org/10.15421/102904> (дата звернення: 14.05.2024).
7. Кікінежді О. М. Методологічні засади дослідження гендерної ідентифікації в онтогенезі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження»*. 2017. Вип. 3. С. 58–69
8. Краєва О. А. Проблема кризи ідентичності в період нормативної кризи підліткового віку. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 1 (56). С. 46–50.
9. Клибанівська Т. М. Професійна ідентичність: теоретичний аспект. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. № 1. Т. 2. С. 52–56.
10. Карпенко З. В. Соціальні неврози особистості перехідного періоду суспільства. *Психологія і суспільство*. 2017. Т. 1, № 3. С. 124–132.

11. Кубриченко Т. В. Ідентичність особистості у гендерному вимірі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. Т. 2. С. 323–330.
12. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія. НУБіП, 2017. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/1425> (дата звернення: 14.05.2024).
13. Середницька І. Психологічний аналіз кризи ідентичності у студентській молоді : дис. ... д-ра філософії в галузі психології : 053. Одеса, 217. 287 с.
14. Структура психологічного здоров'я: психосемантичний підхід. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2011. № 937, Вип. 45. С. 130–133.
15. Kikinezhdi O. Становлення я-концепції жінки / чоловіка в юнацькому віці. *Humanitarium*. 2019. Т. 42, № 1. С. 77–90. URL: <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-42-1-77-90> (дата звернення: 14.05.2024).
16. Курова А. В. Психологія особистості. Одеса : Фенікс, 2019. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.14363> (дата звернення: 14.05.2024).
17. Белякова С., Бочаріна Н., Стеценко А. Соціально-психологічні та вікові особливості акцентуацій характеру особистості в період дорослішання. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 7(12). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-520-531](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-520-531) (дата звернення: 14.05.2024).
18. Острова В. Д. Проспективна ідентичність як чинник соціально-психологічної адаптації студентської молоді : автореф. Thesis. 2015. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/707867/1/aref%20Ostrova.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).
19. Потапчук Т.В. Становлення ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вища школа*. 2012. № 7. С. 40–46

20. Сінельников С. О. Ціннісні орієнтації сучасної молоді : thesis. 2018. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67751> (дата звернення: 14.05.2024).
21. Максименка С., Зливкова В., Кузікової С. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика: монографія. За ред. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2015. 430 с.
22. Матохнюк Л. О., Максименко Ю. Б. Ідентичність особистості в сучасному інформаційному просторі : дис. ... д-ра філософії в галузі психології : 053. Тернопіль. 2018. 312 с.
23. Мельничук І.І. Соціально-психологічні особливості автономності особистості в юнацькому віці. *Молодь і ринок*. №2. Вип. 150. 2017. С. 57–61.
24. Мирошниченко А. В. Психологічні особливості ідентичності підлітків: гендерний аспект. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. пр.: у 2-х ч. / голов. ред. В. В. Олійник. Київ : АТОПОЛ. 2013. Ч. 2. С. 201–208.
25. Хавула Р.М. Психологічні особливості становлення самоефективності в юнацькому віці. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія Психологія*. 2017. Вип. 17. С. 348-355.
26. Шилин, Д. С. Психологічні особливості самооцінки в юнацькому віці. *Інсайт : психологічні виміри суспільства : матер. міжнар. конф.* / ред. кол. : І. С. Попович, С. І. Бабатіна, І. Р. Крупник та ін. Херсон : ВД «Гельветика». 2019. № 1. Вип.16. С. 302-304.
27. Яблонська Т. М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*: за ред. академіка С. Д. Максименка. Київ : Ніка-Центр. Вип. 38. 2010. С. 378–387.
28. Яновська Т. А. Особливості становлення ідентичності у підлітковому віці. *«Молодий вчений»*. 2016. № 11. Вип.38. С. 401–404.
29. Яковенко С. І., Максимова Н. Ю., Мороз, Л. І., Психологія юнацької молоді. Київ, 2016. С. 260.

30. Avedissian T., Alayan N. Adolescent well-being: A concept analysis. *International Journal of Mental Health Nursing*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1111/inm.12833> (date of access: 14.05.2024).
31. Еріксон Е. Г. Ідентичність: юність та криза. Київ, 2019. 311 с.
32. Erikson E. H. *Childhood and society*. Harmondsworth : Penguin Books. 431 p.
33. Piaget J. Piaget's Theory. *Piaget and His School*. Berlin. Heidelberg. 1976. P. 11–23. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-46323-5_2 (date of access: 14.05.2024).
34. Horney K. *The Neurotic Personality Of Our Time*. An approach to the study of psychosocial maturity. New York : *W. W. Norton & Co. Inkeles A. International Journal of Comparative 135 Sociology*. 2018. V. 39. Іс. 1. P. 52–76
35. Marcia J. E. Theory and measure: the identity status interview. In: Watzlawik M., Born A., editors. *Capturing Identity: Quantitative and Qualitative Methods*. Lanham: University Press of America, 2017. P. 1–14.
36. Bojanowska A., Piotrowski K. Values and psychological well-being among adolescents – are some values ‘healthier’ than others?. *European Journal of Developmental Psychology*. 2018. Vol. 16. no. 4. P. 402–416. URL: <https://doi.org/10.1080/17405629.2018.1438257> (date of access: 14.05.2024).
37. What Leads Subjective Well-Being to Change Throughout Adolescence? An Exploration of Potential Factors / M. González-Carrasco et al. *Child Indicators Research*. 2016. Vol. 10. no. 1. P. 33–56. URL: <https://doi.org/10.1007/s12187-015-9359-6> (date of access: 14.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика вивчення особистісної ідентичності (Л.Б. Шнейдер).

Інформація для користувачів. Для вивчення особистісної ідентичності використовується методика, побудована на принципах прямого і ланцюгового асоціативного експерименту. Спочатку досліджуваним пред'являлося 2 слова «живе» і «мертве», на які кожен випробовуваний записував по 10 асоціативних реакцій. Потім вже на ці 10 слів-стимулів знову пропонувалося написати 10 будь-яких слів, що прийшли в голову. Все асоціативні реакції (первинні і вторинні) випробовуваних зводилися воєдино.

Потім за кожним початковим словом стимулом «живе», «мертве» проводилася обробка: групи слів, що утворюють «гніздо асоціацій» замінялися одним словом. Слова, що зустрічаються по обох стимулам, виключалися, випадкові асоціації також віддалялися із загального набору. В результаті залишені ключові асоціації зі словами - стимулами.

Результати тесту в тому, що ми можемо визначити, на якому зараз рівні розуміння власної ідентифікації перебуває особа юнацького віку.

Передчасна ідентичність виникає у тих випадках, коли людина взагалі не робила незалежних життєвих виборів, ідентичність не усвідомлюється, скоріше це варіант нав'язаної ідентичності. Передчасна ідентичність дає найвищі показники за авторитарністю та найнижчі – за самостійністю. Безпосередніх зв'язків між рівнем ідентичності та інтелектом не виявлено, але встановлені суттєві відмінності у стилі мислення. Дифузної ідентичності та передчасної ідентичності відповідає менша інтелектуальна самостійність, особливо при вирішенні складних завдань у стресових ситуаціях; представники першого типу у таких випадках почуваються скутими, а другого – намагаються вийти з гри.

Дифузна ідентичність- Це статус ідентичності, при якому немає міцних цілей, цінностей і переконань і спроб їх активно сформувавати. Людина з дифузною (розмитою) ідентичністю може вступити у стадію мораторію і потім перейти до «зрілої ідентичності». Але він може також назавжди залишитися на рівні передчасної ідентичності, відмовившись від активного вибору та самовизначення, або піти шляхом дифузії. Критеріями такої ідентичності є: середній ступінь незадоволеності собою та своїми можливостями, сумнів у здатності викликати в інших повагу; сумнів у цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до свого «Я», втрата інтересу до свого внутрішнього світу; ригідність «Я концепції» - небажання змінюватися на тлі загального позитивного ставлення до себе; уявлення про те, що своя особистість, характер та діяльність здатні викликати зневагу, нерозуміння, засудження; наявність внутрішніх конфліктів особистості, сумнівів, незгод з собою, занижена самооцінка, що призводить до сумнівів у своїй здатності щось змінити чи вжити; самозвинувачення, готовність поставити собі у провину свої промахи та невдачі, власні недоліки яскраво виражені. За такого статусу ідентичності порушені хронотопи – у майбутньому й сьогодні існує на неусвідомленому рівні невизначеність ситуації, несвідоме минуле хіба що «чинить тиск» сьогодні та майбутнє. Загострено усвідомлення відчуженості. готовність поставити собі провину свої промахи і невдачі, власні недоліки яскраво виражені. За такого статусу ідентичності порушені хронотопи – у майбутньому й сьогодні існує на неусвідомленому рівні невизначеність ситуації, несвідоме минуле хіба що «чинить тиск» сьогодні та майбутнє. Загострено усвідомлення відчуженості. готовність поставити собі провину свої промахи і невдачі, власні недоліки яскраво виражені. За такого статусу ідентичності порушені хронотопи – у майбутньому й сьогодні існує на неусвідомленому рівні невизначеність ситуації, несвідоме минуле хіба що «чинить тиск» сьогодні та майбутнє. Загострено усвідомлення відчуженості.

Мораторій – це статус ідентичності, у якому людина перебуває у стані кризи ідентичності і активно намагається розв'язати його, пробуючи різні варіанти. Так, мораторій зазвичай має на увазі високий, а передчасна ідентичність – низький рівень тривожності. Для вищих рівнів ідентичності характерно вищу самоповагу. Мораторій і зріла (досягнута) ідентичність поєднуються з складнішими та диференційованими культурними інтересами, більш розвиненою рефлексією.

Досягнута ідентичність – це статус ідентичності, яким володіє людина, який сформував певну сукупність особистісно значимих йому цілей, цінностей і переконань, що переживає їх як особистісно значущі, що забезпечують йому почуття спрямованості та свідомості життя. Репрезентацією досягнутої ідентичності є позитивне самовідношення при позитивному оцінюванні власних якостей та стабільного зв'язку з соціумом, а також повної координації механізмів ідентифікації та відокремлення. Критеріями позитивної (зрілої) досягнутої ідентичності є: уявлення про те, що особистість, характер та діяльність здатні викликати в інших повагу, симпатію, схвалення та розуміння; відчуття цінності власної особистості та одночасно гадана цінність свого «Я» для інших; висока самоцінність та енергетика, впевненість у собі за високої внутрішньої напруженості; бажання відповідати ідеальному уявленню про себе; підвищена рефлексія, усвідомлення власних труднощів; визначеність життєвої ситуації; висока подійність та товариськість, що пояснюється завантаженістю життя та заклопотаністю повсякденними справами; орієнтація інших та його значимість.

Псевдоідентичність – стабільне заперечення своєї унікальності або, навпаки, її амбітне підкреслення з переходом у стереотипію, а також порушення механізмів ідентифікації та відокремлення в бік гіпертрофованості, порушення тимчасової зв'язності життя, ригідність «Яконцепції», хворобливе неприйняття. У деяких випадках псевдоідентичність можна трактувати як гіперідентичність внаслідок

тотального поглинання статусом, роллю, роботою, іншим об'єктом або суб'єктом, при високо позитивному оцінюванні власних якостей та порушенні довірчих, гнучких зв'язків із соціумом, прагненні досягти мети будь-якими засобами.

Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича

Методика "Ціннісні орієнтації" розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і "філософії життя".

Методика

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливо і групове тестування.

Респонденту пред'явлені два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати.

Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція до тесту

"Зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання - розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті.

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Розробіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію".

Тестовий матеріал

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя
16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)
17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Інтерпретація результатів тесту

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуванням у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються "конкретні" і "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи;

індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.